YOSHLARNI KASBIY FAOLIYAGA TAYYORLASHNING XUSUSIYATLARI

Xaitov O.T.,GDPI o‘qituvchisi

Annotatsiya. Respublikmizda iqtidorli talabalarni aniqlash ularni tarbiyalashning ijtimoiy-pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish. Iqtidorli o‘quvchilarni tarbiyalash va rivojlantirishda davlat va nodavlat hamkorligini ta’minlashning me’yoriy asoslari yaratildi. Iqtidorli o‘quvchilarni tarbiyalash va rivojlantirish samaradorligini oshirish bo‘yicha fanlarni chuqurlashtirib o‘tish uchun Prezident maktablari tashkil etildi. Ularning moddiy texnika bazasi ta’minlandi. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishda Xarakatlar strategiyasida “Yuksak bilimli va intelektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, Oliy ta’lim muassasalarida kompetentli ilmiy pedagogik kadrlar zahirasini yaratish” vazifasi ustuvor etib belgilandi. Natijada iqtidorli talabalarni aniqlash ularni fan olamiga olib kirish, ularda tadqiqotchilik kompetentligini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish texnologiyalaridan keng foydalanishdan imkoniyat yaratiladi.

Kalit so‘zlar: innovatsion yondashuv, tadqiqotchilik kompetentligi, ***ta’lim muhiti***, iqtidorli talabalar, ijtimoiy-pedagogik texnologiyalar, fan, intelektual rivojlangan avlod.

Аннотация. Выявление талантливых студентов в нашей республике разработка социально-педагогических технологий их обучения. Созданы нормативные основы обеспечения государственного и негосударственного сотрудничества в области образования и развития талантливых студентов. Президентские школы были созданы с целью углубления дисциплин, повышения эффективности обучения и развития старшеклассников. Была обеспечена их материально-техническая база. В стратегии дальнейшего развития Республики Узбекистан в качестве приоритетной была определена задача "воспитать поколение высокообразованных и интеллектуально развитых людей, создать резерв научно-педагогических кадров с компетенциями в высших учебных заведениях". В результате выявление талантливых студентов позволит вывести их в мир науки, используя широкий спектр технологий для повышения компетентности исследователей на основе инновационных подходов.

Ключевые слова: инновационный подход, исследовательская компетентность, образовательная среда, одарённые студнты, социально-педагогические технологии, наука, интеллектуально развитое поколение.

Annotation. Identification of talented students in our republic and development of social and pedagogical technologies of their trainings. The regulatory framework for ensuring State and

non-state cooperation in the field of education and the development of talented students has been created. The Presidential schools were created with the aim of deepening the disciplines, improving the effectiveness of teaching and developing high school students. Their material and technical base was provided. In the strategy of further development of the Republic of Uzbekistan, the priority task was defined as "to raise a generation of highly educated and intellectually developed people, to create a reserve of scientific and pedagogical personnel with competencies in higher educational institutions". As a result, the identification of talented students will allow them to enter the world of science, using a wide range of technologies to improve the competence of researchers based on innovative approaches.

Keywords: innovative approach, research competence, educational environment, talented students, social and pedagogical technologies, science, intellectually developed generation.

Iqtidorli talabalarning ijodkorlik salohiyati, kreativ salohiyati, ayniqsa, shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega original mahsulotlar yaratish qobiliyati ma’lum vaziyatlarda atrof-muhit bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish uchun eng optimal vositalaridan foydalanib, kasbiy muammolarni hal qilish qobiliyatini namoyon etadi, innovatsion yondashuvni yaratish qobiliyati, har qanday kasbiy muammolarni kreativ tarzda hal qilish qobiliyati, talabalar ijodkorlikni rivojlantirish ko‘nikmasida ularning xatti-harakatlarida aks etadi, bu ular uchun hayot me’yoriga aylanadi.

O‘z navbatida ijodiy salohiyatni shakllantirish iqtidorli talabalarni bo‘lg‘usi kasbiy mahorati va munosabatlariga bog‘liq: shaxsning ijodiy tafakkuri qadrini tan olish; obyektlar va g‘oyalarning erkin manipulyatsiyasi; ijodiy jarayonning xususiyatlarini har tomonlama ochib bera olish; konstruktiv tanqidni rivojlantirish qobiliyati; o‘z-o‘zini hurmat qilishni rag‘batlantirish qobiliyati.

Bu esa talabalarning kasbiy va shaxsiy tayyorgarligi muammolari va mazmunini belgilaydi, o‘rganishga yangi, nostandart yondashuvlarni izlashga yo‘naltirilgan tadqiqotchilik tizimini yaratish zaruriyatini dolzarblashtiradi.

Iqtidorli talabalarning bo‘lg‘usi kasbiy faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini kreativ salohiyatning tarkibiy qismlari aspektida tahlil qilish iqtidorli talabalar kreativ salohiyatining quyidagi tarkibiy qismlarini tahminiy ravishda aniqlash imkonini beradi:motivatsion; muammoga sezgir; axborotli; fikriy; o‘z-o‘zini har tomonlama ta’minlay oladigan; kommunikativ; altruistik; analitik; konstruktiv; innovatsion.

Bunday yondashuv pedagogik jarayonning xususiyatlarini hisobga olish va ta’lim tizimining bugungi kun bilan aloqasini aniqlash imkonini beradi. Makro muhit omillari (siyosiy, ijtimoiy-madaniy holat), shuningdek, mikro muhit omillari (o‘quv yurti turi, o‘quv jamoasidagi muhit, o‘quv subyektlarining iqtisodiy ahvoli) pedagogik va ta’lim jarayonida ijodiy hal qilinishi zarur bo‘lgan muammolar mavjudligi va doirasini belgilaydi. Atrof omillar shaxsga, uning ijodiy va kognitiv rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi va shuning uchun mahsulotning o‘ziga, uni amalga oshirish vositasi va imkoniyatlariga ham ta’sir etadi. O‘z navbatida, kreativlikni namoyon etish jarayoni muammoning ham, shaxsning ham o‘ziga xos belgilarga ega bo‘lib, bu mahsulotning shaxs intilayotgan xususiyatlarini belgilab beradi.

Motivatsion komponentning tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi:

- umuminsoniy va ijodiy qadriyatlarni tan olishda namoyon bo‘lish, axloqiy xulq-atvor normalariga rioya qilish, bu qadriyatlarni o‘qiyotganlar orasida tan olish

va targ‘ib qilish, axloqiy va ijodiy xulq-atvor namunasi sifatida harakat qilishga urinish, empatiya - boshqa shaxsning hissiy holatini tushunish qobiliyati; salbiy omilga reaksiyaning kamayishi, boshqa nuqtai nazarlarni tushunish qobiliyati, boshqa odamlarning pozitsiyalariga bag‘rikeng bo‘lish, turmush tarzini hurmat qilish, boshqalarning boshqacha bo‘lishi huquqini tan olish; shaxsiy idrok davomida kishilar o‘rtasida jozibadorlikning paydo bo‘lishi; talabalarga teng huquqli o‘zaro munosabatlar subyekti sifatida munosabat bildirish, boshqalar manfaati uchun fidokorona harakat qilishga intilib, ko‘pincha o‘z ehtiyojlari yoki qiziqishlari hisobiga olmaslik.

Kreativ salohiyatning muammoga sezgir komponenti quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi: ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan materialdan foydalanish, chunki o‘quv faoliyatining natijasi ijtimoiy talabga ega bo‘lishi kerak, bu talabalar uchun qo‘shimcha motivatsiya yaratadi; bilimning kengligi, muayyan sohaning chegaralaridan tashqariga qarash qobiliyati va yangi, o‘ziga xos yechimlar manbai bo‘lgani uchun turli sohalarda bilim olishga bo‘lgan qiziqishni rag‘batlantirish; maktab muhitida va undan tashqarida o‘qituvchi shaxslararo munosabatlarni tushunish, shaxsiy motivatsiya va undan tashqari, talabalar munosabatini tushunish rag‘batlantirish va kreativ atrof-muhit yaratish (ijtimoiy bosimini va hasad oldini olish, qo‘llab-quvvatlash va hajvni rag‘batlantirish, “kulgili” tushunish – ma’lum bir obyektning belgilarini boshqa obyektga nisbatan ishlatilish qobiliyatni qo‘llab-quvvatlash, metafora va o‘xshashliklarni tushunish, til va nutq o‘ziga xosligini his qilish, boshqa tasvir va tasavvurlarga aylantirish qobiliyati.); shaxsni tanqid qilish, xatolarni samarasiz yechim strategiyasi yoki individual konstruktiv qidiruvi o‘rniga muammoni tahlil qilishdan iborat uni hal qilish strategiyasi, tashvish va jazodan qo‘rqmasdan o‘rganish, bu ta’lim jamoasida erkin, kreativ muhitni yaratadi va erkin o‘yin hamda tajribani rag‘batlantiradi, o‘qituvchi va o‘qituvchilar o‘rtasida teng “mavzu” hamkorlikni yaratadi.

Axborot komponentining tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi:

- shaxs nazariyasini bilish shaxs psixologiyasini, xotira mexanizmlari va qoliplarini, diqqat, fikrlash xususiyatlarini, psixologik omillar va tarbiyalanuvchining xulq-atvor xususiyatlarini va boshqalarni tushunishda yordam beradi; ongli pedagogik pozitsiya talabaning kasbiy bilimlarini aks ettiradi, umumiy bilimlar tizimi o‘qituvchining turli ilmiy fanlardan bilimlilik darajasini tavsiflaydi, ta’lim va ta’limning innovatsion texnologiyalariga ega bo‘lishi pedagogikaning zamonaviy yutuqlarini hisobga olgan holda pedagogik faoliyatni kengaytirishga imkon beradi; kreativlik nazariyasini bilish - kreativlikni o‘rganish nazariyasi va tarixini bilish, kreativlikni rivojlantirish yo‘llari haqidagi ma’lumotlar, ijodkorlikning shakllanish darajasini aniqlash diagnostik usullari bilan tanishish kabi elementlarni o‘z ichiga oladi.

Kreativ salohiyatning fikrlash komponenti quyidagilar bilan tavsiflanadi:- arifmetik masalalarni yechish qobiliyati;- mantiqiy muammolarni hal qila olish;- ratsionallik;- assotsiatsiyalarni topish qobiliyati;- qiziquvchanlik.

O‘z-o‘zidan tarkibiy qism quyidagi elementlarni o‘z ichiga oladi:- originallik (nostandart javoblar);- semantik va adaptiv moslashuvchanlik (obyekt xususiyatlarini

aniqlash va ularni boshqa sharoitlarda qo‘llash);- g‘oyalar ishlab chiqarish tezligi;- obyektni ishlab chiqish va takomillashtirish.

Kommunikativ komponentlik – iqtidorli talabalarni verbal va noverbal muloqot qobiliyatlari orqali o‘zaro munosabatlarini rivojlantirish uchun turli mexanizmlardan foydalanish, aktyorlik texnikasini qo‘llash, nizolar va muammolarni hal qilishda stereotiplar, to‘siqlarni oldini olish va bartaraf etish hamda o‘yin va tajribalardan unumli foydalanishdir.

Kreativ salohiyatning altruistik tarkibiy qismiga quyidagilar kiradi:

- o‘z xudbin manfaatlari bilan ongli ravishda bog‘liq bo‘lmagan yordam ko‘rsatish motivi;
- boshqalar manfaati uchun qurbonlik qilishga tayyorlik;
- altruistik harakatlar natijasida o‘zidan va hayotidan qoniqish;
- boshqalar uchun sevgi va g‘amxo‘rlik;
- boshqa shaxsning foydasi uchun mo‘ljallangan xulq.

Analitik komponentda perseptivlik va muammolarni anglash, kuzatish, konsentratsiya, jo‘shqinlik, muammoga selektivlik, xulq-atvorda nonkonformizm kabi komponentlar mavjud. Kreativ jarayon yuqori intizom, muammo uchun ehtiros va konsentratsiyani talab qiladi. Muammo turli intensivlikda bo‘lsa-da, uzoq vaqt davomida diqqat markazida bo‘lishi kerak. To‘plangan bilim va axborotlarni to‘plash, tahlil qilish va baholash hamda ularni qayta ishlash uchun konsentratsiya va selektivlik zarur bo‘ladi.

Tadqiqotchilik salohiyatining tarkibiy qismlari nuqtai nazaridan iqtidorli talabalar kasbiy faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish, iqtidorli talabalarning tadqiqotchilik salohiyati quyidagi tarkibiy qismlarini shartli ravishda aniqlashga imkon beradi: motivatsion; muammoga sezgirlik; axborotli; fikriy; o‘ziga o‘zi yetarli; kommunikativ; altruistik; analitik; konstruktiv; innovatsion.

Universitetlarda paydo bo‘lgan yechimlar miqyosida shaxsiylashtirish mavzulari bilan birlashtirilgan; innovatsion muammolarga asoslangan jamoaviy ta’lim; ommaviy ochiq onlayn ta’lim imkoniyatlari va o‘quv tahlillari, yangi raqamli ta’lim vositalari va dasturlari hamda qayta tuzilgan ta’lim xizmatlari bilan qo‘llab-quvvatlanadigan yangi usullarda taqdim etiladigan moslashuvchan, mujassamlashgan hisob ma’lumotlari, kengroq jamiyatda universitetning rolidan foydalangan holda amalga oshiriladi. Universitet uchun iqtidorlarni aniqlash va rivojlantirishga yordam berish uchun ikkita tizim taqdim etiladi:

-kelajakka tayyor talabalar qanday aniqlanishini qayta konsepsiyalash; - o‘qitish va o‘rganishning sohalarida raqamli texnologiya rolini o‘rganish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida. − T.: 2017-yil 7-fevral, PF-4947− sonli Farmoni
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. 2019-yil 8-oktyabr

Колосей Н.С. Использование облачных технологий в образовательном процессе-условие для совместной работы педагогов и учащихся / Н.С.Колосей– Режим доступа: http://academy.edu.by/files/do%20ikspres/ Kolosey.pdf%20